

Voor altijd en even – Sarah Jacoby

Lessen over tijd voor leerlingen van groep 3 en 4

Hoewel tijd een moeilijk en abstract begrip is, hebben je leerlingen er dagelijks mee te maken. Het prentenboek *Voor altijd en even* gaat over tijd, verloop van tijd en beleving van tijd. Deze lesbrief laat je leerlingen met deze drie thema's nader kennismaken.

1 Interactief voorlezen

Doel: Leerlingen ontdekken aan de hand van de prenten dat je tijd kunt 'zien'.

Waar: In het klaslokaal.

Benodigdheden: Het boek *Voor altijd en even*.

Lees en bekijk *Voor altijd en even* samen met je leerlingen. Laat de afbeeldingen goed en duidelijk zien. Op een ander moment in de week lees je het prentenboek nog eens voor. Deze keer neem je de prenten als opstapje om met je groep te praten over tijd. De eerste zin van het boek is: 'Wanneer je goed kijkt kun je het haast zien'. Vraag je leerlingen of zij denken dat het mogelijk is om tijd te zien, en waaraan ze dat dan kunnen zien. Vervolgens gebruik je de prenten uit het boek om met je leerlingen de tijdsaanduidingen ochtend, middag, avond en nacht te bespreken. Wanneer is het ochtend? (tussen 6 en 12 uur) Middag? (tussen 12 en 18 uur) Avond? (tussen 18 en 00 uur) En nacht? (tussen 00 en 6 uur). Kunnen je leerlingen aan de prenten in het boek zien of het ochtend, middag, avond of nacht is? En waaraan dan? Uit het boek is niet helemaal duidelijk op te maken of het verhaal over één dag gaat, of dat de momenten op meerdere dagen spelen. Vraag je leerlingen aan het einde van het boek hoe zij daarover denken en waarom.

Bij de antwoorden van de leerlingen is het niet belangrijk of ze goed of fout zijn. Het gaat erom dat de leerlingen gevoel krijgen voor tijd.

Hieronder vind je aanknopingspunten bij de prenten die met tijd te maken hebben. Die kun je gebruiken bij de bespreking van het boek. (Afbeelding 1 is de prent direct na het schutblad met daarop de maancyclus.)

Ochtend

Afbeelding 1 t/m 5: In de afbeeldingen zijn verschillende aanwijzingen te zien waaruit je kunt opmaken dat, hoewel het nog donker is, het vroeg in de ochtend is: het busje van de Times, een Amerikaanse ochtendkrant, rijdt door de straten, de bezorger brengt de krant rond; de zon komt op; een jongetje staat in zijn pyjama voor het raam; er wordt ontbeten; aankleden.

Tussenaafbeeldingen

Afbeelding 6 en 7: De koffers worden gepakt. Het gezin gaat op reis.

Middag

Afbeelding 8: De trein rijdt. De stad is tot leven gekomen. De wolkenkrabbers kleuren in de zon; op het strandje aan het water genieten mensen van de zon.

Tussenaafbeeldingen

Afbeelding 9 t/m 13: Het gezin reist met de trein en daarna met de auto. Het gezin komt aan bij oma en opa.

Middag

Afbeeldingen 14 t/m 21: Op het strand.

Begin van de avond

Afbeelding 22: Het gezin gaat vissen met opa en oma en ze kijken naar de ondergaande zon.

Avond

Afbeelding 23 en 24: In een tentje in het bos zittend rond een kampvuur; het bos is donker, je ziet de sterren.

Aan het einde van de nacht/vroeg in de ochtend

Afbeelding 25: Opa en oma nemen afscheid van het gezin. Het is nog donker. Deze prent hoeft niet direct te volgen op de voorgaande afbeelding. Het kan best zijn dat ze een paar dagen hebben gekampeerd en dat de terugreis heel vroeg in de ochtend aanvangt. Maar het kan ook zijn dat het gezin laat in de avond

vertrekt en in de nacht reist en in de ochtend weer thuis aankomt. De krant op de laatste afbeelding zou daar een aanwijzing voor kunnen zijn.

Afbeelding 26: De trein rijdt weer langs hetzelfde water, maar nu in het donker.

Afbeelding 27 en 28: Het gezin is weer thuis; iedereen is in pyjama, het jongetje wordt voorgelezen. (Het zou avond kunnen zijn; het gezin zit in pyjama en gaat naar bed; het kan ook ochtend zijn. Het gezin heeft de hele nacht gereisd en gaat nog even slapen.)

Verdieping: Je kunt de prenten ook gebruiken om de jaargetijden te bespreken. Hieronder vind je bij de prenten aanknopingspunten die met de jaargetijden lente/zomer te maken hebben. Die kun je gebruiken bij de bespreking van het boek.

Lente/zomer

Afbeelding 8: De trein rijdt. De stad is tot leven gekomen. De wolkenkrabbers kleuren in de zon; op het strandje aan het water genieten mensen van de zon. Vraag bij deze prent de leerlingen om vragen te stellen over het seizoen: op de prent genieten de mensen van de zon. In welk seizoen is het warm genoeg om naar het strand te gaan?

Afbeelding 9 t/m 13: Het gezin reist met de trein en daarna met de auto. Uit het raam van de trein zien de reizigers groene bomen: een aanwijzing over het seizoen, het is lente of zomer. Ook aan de kleding van de mensen kun je zien dat het mooi weer is. Het gezin komt aan bij oma en opa.

Afbeelding 23 en 24: In een tentje in het bos zittend rond een kampvuur. Kunnen de leerlingen zeggen om welk seizoen het gaat? In welk seizoen kamperen mensen meestal?

2 Interactief voorlezen: de tekst

Doel: Leerlingen benoemen de tijdwoorden die in het boek voorkomen en leren wat ze betekenen.

Waar: In de klas.

Benodigheden: Prentenboek, digibord.

Je leest opnieuw het boek *Voor altijd en even* voor. Geef je leerlingen opdracht te letten op woorden die met tijd te maken hebben. Ze mogen hun hand opsteken als ze een tijdwoord horen. Inventariseer de woorden en schrijf ze op het bord.

Voor altijd – even – wanneer – (te) laat – pas – ver weg – oud – nooit – langer – gister – altijd

1. Als alle woorden genoemd zijn, bespreek je ze met de klas. Weet iedereen wat ze betekenen? Laat alle woorden de revue passeren. Vraag ten slotte of je leerlingen nog meer woorden kennen die met tijd te maken hebben.
2. Laat je leerlingen daarna tegenstellingen zoeken bij de woorden uit het boek. Die schrijf je naast de woorden op het digibord.
3. Ten slotte ga je met je leerlingen bij ieder tijdwoord uit het boek associëren. Aan welke woorden denken de leerlingen nog meer bij bijvoorbeeld het woord 'gisteren'? Dit kunnen woorden zijn die hetzelfde betekenen (een dag geleden) of woorden die ermee te maken hebben (morgen, vandaag, overmorgen, enzovoort).

3 Tijdlijn

Doel: Leerlingen ontdekken de betekenis van de begrippen: heden, verleden en toekomst.

Waar: De activiteit vindt plaats op het schoolplein.

Benodigheden: Stoepkrijt, kartonnen kaarten met de woorden: vanmiddag, morgen, overmorgen, volgende week, over een maand, over een jaar; gisteren, eergisteren, vorige week, een maand geleden, een jaar geleden.

Verdeel de groep in tweetallen. Leerlingenduo's zoeken een betegeld plekje op het schoolplein. Markeer per duo één tegel met een kruis. Die tegel staat voor het heden. Leerling 1 onderzoekt de begrippen die horen bij de toekomst; leerling 2 de begrippen die horen bij het verleden. De leerlingen staan zelf in het 'heden'.

Beginsituatie: leerling 1 staat op de tegel met het kruis, het heden. Leerling 2 neemt het stapeltje toekomstwoorden en leest ze een voor een voor. Leerling 1 geeft aan in welke volgorde de

woorden moeten komen te liggen. Hij neemt daarbij het 'heden' als beginpunt. Leerling 2 legt de woorden voor hem neer. Waar ligt morgen ten opzichte van het 'heden'? En waar overmorgen? Enzovoort. Hoe langer het duurt, hoe verder de woorden van de leerling af moeten liggen. Het is niet van belang of de leerling ervoor kiest om de woorden recht voor zich te leggen of links of rechts. Als alle toekomstwoorden zijn neergelegd, kan er met krijt een streep getrokken worden vanaf het 'heden' naar alle toekomstwoorden en zal er een lijn ontstaan; dit doet leerling 2 vanuit hetzelfde 'heden' met de verledenwoorden. Die verledenwoorden zullen meestal recht achter de leerling komen te liggen. Nu leest leerling 1 de woorden voor en legt ook hij de woorden op aanwijzing van leerling 2 in de goede volgorde. Als alle verledenwoorden zijn neergelegd, kan er met krijt een streep getrokken worden vanaf het 'heden' naar alle verledenwoorden en zal er een lijn ontstaan. Aan het einde van de activiteit zal er een tijdlijn zichtbaar zijn.

Vereenvoudiging: Voor leerlingen van groep 3 kan de opdracht zoals hierboven beschreven wellicht wat te moeilijk zijn. Is dat het geval, verdeel dan je groep in tweetallen en ga steeds met drie tweetallen naar het schoolplein. Nu lees jij de woorden voor en laat je de leerlingen de toekomstwoorden en de verledenwoorden zoals hierboven beschreven voor de ander neerleggen en met krijt een streep trekken zodat er een lijn ontstaat vanuit het 'heden' naar de toekomst en vanuit het 'heden' naar het verleden. Als de eerste groep klaar is met de opdracht, neem je een volgende groep van drie tweetallen mee naar buiten, tot de hele klas aan de beurt geweest is.

Verdieping: In de klas. Nu de leerlingen weten wat een tijdlijn is, tekenen ze individueel een tijdlijn op papier – geef je leerlingen een flink stuk van een rol papier – en gebruik dezelfde woorden als die ze op het schoolplein bij de vorige opdracht gebruikt hebben. Deze keer proberen ze iets preciezer aan te geven waar de woorden moeten staan. Ze kunnen de afstand tussen de woorden 'berekenen' met blokjes of met een liniaal. Als 'morgen' één blokje verder van het heden is (of één centimeter), hoeveel blokjes verder is 'overmorgen'? En 'over een week'?

4 Verborgen tijd in de natuur

Doel: Leerlingen leren over tijd in de natuur.

Waar: In de klas.

Benodigheden: Tekenpapier, A3-papier, potloden, kleurpotloden/krijt/stiften, gekleurd papier.

Tijd is overal en op verschillende manieren om ons heen te vinden, soms moet je goed zoeken, is het verborgen, zoals de jaarringen van een boom, die kun je alleen maar zien als je een

boom doorzaagt; of de laagjes grond die je kunt zien in een geologische doorsnede. Die verschillende laagjes grond laten zien hoe oud bijvoorbeeld Nederland is. Ieder laagje staat voor een bepaald tijdvak.

Laat je leerlingen een afbeelding van jaarringen van een boom zien (zie bijlage 1 of zoek andere voorbeelden op internet, bijvoorbeeld op: <http://www.topsport-autolease.nl/wp-content/uploads/2015/04/jaarringen.jpg>) en vertel ze erover. Vervolgens mogen je leerlingen hun eigen leeftijd tekenen op dezelfde manier als de jaarringen. De leerlingen beginnen met het tekenen van een cirkel in het midden van hun papier; voor ieder jaar tekenen ze om de cirkel een ring erbij.

Laat de leerlingen in de vorm van een geologische doorsnede (je kunt hiervoor op internet makkelijk voorbeelden vinden, bijvoorbeeld https://aardrijkskunde.dbz.be/graad3/geologie/geologie_belgie.htm of <http://docplayer.nl/6007023-Geoheat-app-toelichting-activiteit-1-geologische-potentieel.html>) hun eigen leven weergeven met stroken gescheurd papier. De strokjes moeten worden gescheurd om zo de laagjes een beetje rafelig en onregelmatig te laten zijn – zoals ook de verschillende grondlagen in de bodem niet gelijk en recht zijn. Ieder laagje staat voor een periode uit het leven van de leerling: het eerste laagje de babytijd, het tweede laagje staat voor de dreumestijd, het derde laagje de peuterjaren en zo verder. Help de leerlingen bij de duur van iedere periode. Dit kun je klassikaal bespreken.

Ieder laagje heeft een andere kleur. De stroken plakken de leerlingen op een groot vel A3-papier waarbij ze aan de linkerzijde en rechterzijde een ruime marge van 4 centimeter vrij houden. Aan de linkerzijde schrijven de leerlingen bij elk laagje de naam van de periode op; aan de rechterzijde schrijven ze de duur van de periode: baby (links) 0 tot 1 jaar (rechts) enzovoort.

5 Tijdmachine

Doel: Leerlingen gebruiken hun fantasie en denken na over de toekomst.

Waar: In de klas.

Benodigheden: Tekenpapier, potloden, kleurpotloden/krijt/stiften, eventueel informatieve boeken.

Vraag je leerlingen zich voor te stellen dat het mogelijk is om met een tijdmachine naar de toekomst te reizen. Naar welk jaar in de toekomst zouden ze dan willen gaan? Hoe zou een stad er in die tijd uitzien? Laat je leerlingen een tekening maken van hun toekomststad, met zo veel mogelijk details, en in kleur. Om ze op weg te helpen, kun je vragen stellen als: In wat voor huizen wonen de mensen van de toekomst? Hoe zien de straten er in de toekomst uit? Is er nog groen/natuur in de stad en hoe ziet dat er dan uit? Welke vervoersmiddelen rijden of vliegen er door de straten?

Leerlingen die het lastig vinden om zelf een stad te verzinnen, mogen ook naar een stad in het verleden reizen en met behulp van informatieve boeken proberen te achterhalen hoe het er toen uitgezien moet hebben en dat proberen na te tekenen. Ze kunnen zich daarbij vragen stellen als: In wat voor huizen woonden de mensen? Hoe zagen de straten eruit? Welke gebouwen zag je? Welke vervoersmiddelen gingen er door de straten? Welke kleding droegen de mensen?

6 Tijdspelletjes

Doel: Leerlingen krijgen gevoel voor tijd.

Waar: In de speelzaal/gymzaal.

Benodigheden: Verschillende stopwatches, tennisballen, voetballen, basketballen, grote oefenballen, zachte ballen, hockeyballen, papier en pennen.

Verdeel de klas in kleine groepjes; elk groepje krijgt een lijstje met opdrachten die ze moeten uitvoeren. Die opdrachten hebben te maken met tijdsduur. Leerlingen verdelen de taken onderling.

Opdracht 1: Hoe lang duurt het om van muur tot muur (in de breedte) te lopen? (Leerlingen gebruiken telkens de stopwatch en schrijven de tijd op hun papier.)

Opdracht 2: Hoe lang duurt het om van muur tot muur te rennen?

Opdracht 3: Hoe lang doet een tennisbal erover om van muur tot muur te rollen?

Opdracht 4: Hoe lang doet een voetbal erover om van muur tot muur te rollen?

Opdracht 5: Hoe lang doet een basketbal erover om van muur tot muur te rollen?

Opdracht 6: Hoe lang doet een grote oefenbal erover om van muur tot muur te rollen?

Opdracht 7: Hoe lang doet een zachte bal erover om van muur tot muur te rollen?

Opdracht 8: Hoe lang doet een hockeybal erover om van muur tot muur te rollen?

Als ieder groepje klaar is, bespreek je de resultaten klassikaal. Kunnen je leerlingen bedenken hoe het komt dat er verschillen in snelheid zijn?

Bijlage 1

